

חשבון הפנקס הקטן / נתן אלתרמן

1

החרדה ל"שמירת אפיה היהודי של מדינת ישראל" יכולה, כמסתבר, ללבוש צורות משונות ביותר. מתוך חרדה זו לאופיה היהודי יש חוגים שטוענים, מאז מלחמת-ששת-הימים, כי צו לאומי עליון גוזר עלינו להיפטר ויהי מה מאזורים מובהקים ועמוקי-שורש של ארץ-ישראל ההיסטורית, מחמת חצי מיליון ערבים היושבים בהם.

זאת, כמובן, מתוך הנחה, המשתמעת מאליה, שהגורם האחד, שיקבע את מאזן האוכלוסים במדינת ישראל לעתיד לבוא, יהיה הריבוי הטבעי של הערבים.

שכן הנחות-היסוד שעליהן נבנית תכנית זו של שמירת האופי היהודי של ישראל הן מחיקת עקרון העליה מכלל החשבון היהודי הלאומי, ביטול מראש של סיכויי כל מאמצים להגשמת עיקרון זה, התעלמות מכל נסיבות-עתיד העשויות להעמיד את העליה מחדש בכל הדחיפות על סדר-יומנו.

אם נוסף למחיקת עקרון-העליה את הוויתור-מרצון על זכותנו וזיקתנו לגבי לבה של הארץ, שפירושו ויתור על עצם המושג ארץ-ישראל, כפי שגרסו אותו תולדות-העם ותולדות-הציונות עד לפני עשרים שנה, אפשר לומר, כי בעלי תכנית זו רואים את שמירת האופי היהודי של ישראל במסגרת של דה-ציוניזציה של המדינה.

2

דבר זה, אנו נרתעים ממנו כשאנו שומעים אותו מפי דוברי מדינות ערב, אך מסתבר כי שעה שהוא מוגש לנו כחזון יהודי, העתיד לשמור על אפיה היהודי של ישראל, הוא עשו להתקבל על דעתם של לא מעטים ולמצוא אפילו סניגורים בוויכוח המדיני בכנסת.

זאת, כמובן, מתוך התעלמות גמורה מכך שגם אם נוותר על לב הארץ בשל 500 אלף התושבים הערביים אשר בתוכה אין האופי היהודי של המדינה מובטח, שכן בלי הגשמת עקרון העליה בממדים הראויים, עשוי הריבוי הטבעי הערבי לשנות את מאזן האוכלוסים אף בישראל שבגבולות ששת-הימים וההפרש אינו אלא הפרש-ארכה של פחות מעשרים שנה.

וזאת מתוך התעלמות ממשמעותה הגורלית של תכנית-ויתור כזאת, האומרת שהעם היהודי אין בכוחו להכיל את יושבי "הגדה" הערביים משום שעל-ידי כך יהפוך את מדינתו למדינה ערבית, שכן עקרון העליה שהיה נושא כל משפטיו בשער עם אומות העולם, יורד מסדר-היום.

תכנית שפירושה הוא, שעם ישראל רואה צורך לוותר (אף במידה שהדבר תלוי רק בו, ואף בלי להביא בחשבון כל לחץ מבחוץ) על זיקתו וחובתו לגבי חבלי-ארץ שהיו מעיקרי אמונה וחזון אשר שמרו על אָפּיו היהודי יותר מכל החרדים לאופי זה עכשיו.

אכן, הודאה פומבית כזאת היא אישורו של כשלון לאומי היסטורי אשר לאחריו כבר באמת אין חשיבות רבה לעדויות-אופי אחרות.

3

ואף-על-פי-כן נמשך הדיון על כך מאז מלחמת-ששת-הימים ודעתם של בעלי העמדה הזאת היתה מן הנשמעות ביותר ומן השליטות באווירה המדינית והרוחנית במדינה עד הזמן האחרון ממש.

עמדה זו באה לידי ביטוי ברוב הופעות של שר-החוץ ושל כמה וכמה שרים אחרים, ונודעה גם בתפוצות וגם בפורומים זרים של ההסברה.

משום כך היה משונה קצת לשמוע את פנחס ספיר מכריז כי הוא החליט להביע סוף-סוף דעה זה, כדבר שלא בא לכלל ביטוי עד כה, בבחינת למען ציון לא אחשה.

"אם יצורפו עוד מיליון ערבים למיעוט הערבי הקיים כיום במדינה ישראל – אומר פנחס ספיר – אין צריך להיות בעל חשבון גדול ואפשר לקבוע ברגע אחד כי במשך תקופה קצרה יגיעו הערבים לרוב בארץ זו, אפילו אם תימשך העליה בקצב של 20-30 אלף בשנה. אז תהיה זו מדינה דו-לאומית ואחר-כך מדינה ערבית".

אנו רואים – אף כי לא זה העיקר – כי מרוב חידוש העמיד פנחס ספיר את מספר הערבים, שיש לנו "ברירה" לצרפם או לא לצרפם למדינת ישראל, על מיליון, אף כי מכבר ברור כי אם אנו עומדים על ירושלים ועל רצועת-עזה ושאר תיקוני גבול יורד מספר זה עד פחות מן המחצית.

אלא שלא בנקודה זו נבוא עליו בטענות. שכן השאלה אינה "כיצד נחיה עם מיליון ערבים" אלא השאלה היא כיצד נחיה וכיצד יתקיים אָפּיה היהודי של מדינת ישראל וכיצד תתקיים מדינת ישראל עצמה בלי הגשמת עקרון-העליה בממדים נכונים.

התשובה לשאלה זו היא גם התשובה לשאר שאלות, וגם לשאלת אָפּיה היהודי של המדינה.

ואילו תשובתו ופתרונו של פנחס ספיר וחבריו פירושם ויתור על תוכן קיומה של המדינה לשם שמירה זמנית על אָפּיה היהודי, אפילו אם נניח כי אופי יהודי פירושו אך ורק עדיפות מספרית של האוכלוסיה היהודית ותו לא.

פנחס ספיר יש לו, כידוע לכל, פנקס קטן, המשמש לו לוח-עבודה. פנקס זה היה מכבר לשם-דבר והוא נתפרסם בישראל ובארצות-הגולה כמעט לא פחות מן המגילות הגנוזות. אלא שבזמן האחרון החליט פנחס ספיר לרשום בפנקס קטן זה את תחשיבי גורלו ועתידו של עם ישראל ולמעשה אין פגם בכך, אלא שתחשיביו אלה יש בהם, חוץ מן הדברים שנמנו לעיל, עוד מידה אחת שהיא עיקר.

מידה זו היא מידת ההעזה הדרושה כדי לראות את השעה הנוכחית, את נסיבותיה ואת שילוב גורמיה המתחלפים, כענין שעל-פיו בלבד מותר לנו לגזור דברים השייכים לא להווה בלבד, ולא רק לאותו "רגע אחד", שבו ספיר עושה את חשבון העתיד של המדינה והעם, לגזור על-פי תחשיבים מפוקפקים של רגע, דברים השייכים לכל מה שקדם לנו ולבאים אחרינו.

משום כך נושא חשבוננו של פנחס ספיר, מצד טיבו וטעמו, חותם של תנופה ושל היקף הנראים לכל היותר כחובקי זרועות עולם של רחבי ועידה מוסכמת או נבחרת, או של קאדנציה ממשלתית שלימה, וזה אולי הרבה מבחינת אבסולוטיות, אך אין זה מספיק מבחינת הבעיות המוטלות על הכף.

שעה שפנחס ספיר מסתמך בתחשבי זה של פנקסו הקטן על בן-גוריון, הרי זו סמיכות מופרכת מעיקרה. אמנם כן, בן-גוריון חזה את הסכנה הדמוגרפית הערבית אפילו בגבולותיה הקודמים של המדינה, עוד לפני ששת הימים, אך תשובתו לכך היתה לא תשובה נוסח ספיר אלא שאגתו הבודדה על סילוף התנועה הציונית, שהורידה את עקרון-העליה מסדר-היום הלאומי ודרישתו להגברת הילודה. אלא שבזמן שבן-גוריון טען שציונות בלי עליה אין לה שחר, הוכיחו חבריו של ספיר באותות ומופתים שטענות כאלו מפריעות למגבית היהודית המאוחדת.

אמנם פנחס ספיר אינו מעלה על דעתו החזרת יהודה והשומרון לפני שיחות שלום עם מדינות ערב, אך כנגד זה, לכשתגיע שעתן של שיחות שלום אלו, הוא רואה את החזרת השטחים הללו, כמסתבר מכל דבריו, לא רק כ"מחיר" שעלינו לשלם בעד השלום, אלא ממש כטובת-הנאה שאנו מקבלים, כהזמנות להיפטר ממעמסה וסכנה רוחנית וחמרית גם יחד. מעמסה וסכנה זו נראות לו כה מוחשיות וברורות עד שלמשמע דבריו אתה מדמה לרגעים כי אף אם יתעקשו פתאום הערבים שלא לקבל את השטחים הללו בחזרה, עלינו לעמוד על דעתנו ולכפות עליהם לקבל טריטוריות אלו.

באותו ראיון ב"קול ישראל" נשאל פנחס ספיר כיצד הוא רואה את השלום מבחינה מוחשית, ומובן שרבים נדרכו לשמוע מה הוא צופה לעתיד, לעת שלום, לאחר שאפיה היהודי של ישראל יובטח לפי תכניתו.

תשובתו לשאלה זו היתה מוחשית ביותר והדוגמא הראשונה שעלתה על דעתו להמחשת ברכות השלום היתה ש"במקרה התוות שלום עם לבנון תפתח תיירות משותפת שתוכל לעזור גם לנו וגם להם".

הנני מודה ומתוודה כי למשמע תשובה זו, אף שהיא הגיונית בהחלט, חשתי רגש פגיעה משונה ומסתבר כי רבים מצמצו בשמעם זאת, אולי מפני שלא ציפו כי דווקא דוגמא זו תקפוץ בראש ותישאר למעשה בודדת, מאחר שמפני קוצר הזמן, כנראה, לא באו אחרות אחריה. אלא שיחד עם דברים אלה אמר פנחס ספיר עוד דבר אחד.

6

הוא אמר כי השלום ישחרר אותנו גם מתקציב-בטחון עצום, שאין הוא מאמין כי נוכל לשאת בו לאורך ימים גם בעזרת יהודי התפוצות.

מתוך כל הלך-רוחו ונושאו של הדיון, מתוך הקונטקסט כולו, ברור כי דיבור זה הושמע לא כאינפורמציה בלבד, אלא גם ובעיקר כנימוק, כהוכחה נוספת לכך שהשלום דרוש לנו וכדאי לשלם בעדו גם בשטחים.

אין לחזור ולהזכיר שוב, כי ההבדל בין פנחס ספיר ובין אלה שדעתם אחרת הוא לא הבדל מידת השאיפה לשלום, אלא המחלוקת היא לגבי הדרך הנכונה להשגת השלום המיוחל הזה.

ואילו לגבי אותו דיבור של פנחס ספיר בענין התקציב, דומה שאפילו מבחינת אינפורמציה גרידא יש בכך טעות יסודית, שכן אפילו הדיוט בעניני תקציבים רשאי לקבוע כי גם שלום כתוב וחתום לא ישחרר אותנו במשך שנים רבות מעולו של תקציב-הבטחון.

אך עיקרו של אותו דיבור תקציבי הוא ברובד אחר.

דומה כי עד כה לא העלה עדיין אפילו איש-ציבור אחד בישראל את שאלת ההוצאות הכספיות כנימוק בוויכוח על הפתרון הלאומי לעתידה של ישראל ולהצדקת ויתור זה או אחר.

איני יודע מי הסמיך את פנחס ספיר לקבוע כי עם ישראל, הנושא בחלק מהוצאותיה של המדינה (בארצות-הברית אין מעמסה כספית זו של המגבית עולה על אחוז אחד מתשלומי מס-ההכנסה שהיהודים שם משלמים לאוצר האמריקאי), לא יוכל לשאת במעמסה זו "לאורך ימים".

אך המרתיע והצורם שבכך הוא שאדם עומד ומשמיע בענין המעמסה הכספית של דמי הרכש והוצאות החזקת צה"ל דברים שלא נשמעו עדיין אף לגבי מעמסה נוראה לאין קץ של דמים אחרים, לגבי החשבון העיקרי שהוא באמת הנורא מכל.

כן, מתוך כל מאורעותיה של התקופה, מתוך כל שעה שלה, עולה שוועת השאלה האחת: "עד מתי?", "הלאורך ימים?". אך שאלה משוועת זו לא העומס התקציבי הוא ענינה.

ודאי, על רקע זה אין הדיבור על כובד העול הכספי שלא נוכל לשאת בו, אלא פליטת-פה, אך אותו רקע קיים תמיד מאחורי כל דיבורנו ומעשינו. פנחס ספיר לא יחזור בו אולי מפליטת-פה זו, ואף-על-פי-כן צריך הנימוק התקציבי הזה להימחק לא רק מפנקסו שלו, אלא מפרוטוקול ויכוחינו הציבוריים.